

بررسی سطح توسعه یافتگی روستاها با استفاده از مدل‌های AHP و SWOT (مطالعه موردی: دهستان پسیخان بخش مرکزی رشت)

محسن قربان زاد کهنه‌سری، دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد آستارا، آستارا، ایران

سیده صدیقه حسنی مهر*، استادیار گروه جغرافیا دانشگاه آزاد اسلامی واحد آستارا، آستارا، ایران

رفعت شهماری، استادیار گروه جغرافیا دانشگاه آزاد اسلامی واحد آستارا، آستارا، ایران

حسین اصغری، استادیار گروه جغرافیا دانشگاه آزاد اسلامی واحد آستارا، آستارا، ایران

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۲/۱۹ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱/۱۵

چکیده

روستاها نقش مهمی در توسعه مناطق را ایفا می‌کنند. هدف این پژوهش بررسی سطح توسعه یافتگی روستاها با استفاده از مدل‌های AHP و SWOT (مطالعه موردی: دهستان پسیخان بخش مرکزی رشت) است. این پژوهش از نوع پژوهش‌های توصیفی - تحلیلی و از نظر هدف یک پژوهش کاربردی است. جامعه آماری پژوهش را مسئولین و روستاییان دهستان پسیخان بخش مرکزی رشت تشکیل می‌دهند. روش جمع آوری اطلاعات بصورت میدانی و کتابخانه‌ای است. جهت بررسی از آمار و اطلاعات موجود در فرهنگ آبادی‌ها در طی دوره‌های آماری ۱۳۸۵-۱۳۹۵ استفاده شده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از مدل‌های AHP و SWOT استفاده گردید. نتایج تحقیق حاکی از آن است که روستای صف سر در سطح یک توسعه یافتگی قرار داشته و جز روستاهای توسعه نیافته دهستان می‌باشد و روستای کلش طالشان و آتشگاه از روستاهای نسبتاً توسعه یافته و سایر مناطق روستایی از روستاهای توسعه نیافته دهستان می‌باشند. اگرچه مطالعات نشان می‌دهد که توان‌های زیادی در سطح روستاهای دهستان پسیخان در جهت رسیدن به توسعه روستایی وجود دارد؛ اما در وضعیت فعلی سکونتگاه‌های روستایی شهرستان رشت دچار عدم تعادل و توازن در سطح توسعه یافتگی بوده و توسعه روستاهای این شهرستان با چالش‌ها و موانع جدی مواجه است. این امر حاکی از آن است که سکونتگاه‌های روستایی شهرستان رشت دچار عدم تعادل و توازن در سطح توسعه یافتگی بوده است و باید با توجه به نقاط قوت و ضعف و فرصت‌ها و تهدیدهای موجود در منطقه در صورت امکان به کمک دهیاری‌ها و شوراهای روستایی روستاها برخوردار از خدمات گردند.

کلمات کلیدی: توسعه یافتگی، روستا، مدل AHP، مدل SWOT، دهستان پسیخان رشت.

مقدمه

تفکر توسعه یکپارچه نواحی روستایی با ناکامی‌های به وقوع پیوسته در نتایج طرح‌های مختلف روستایی و کوله باری از تجارب دهه‌های گذشته در اواخر دهه ۱۹۶۰، در صحنه اندیشه مسائل توسعه روستایی دهه ۱۹۷۰ مطرح گردید (ابراهیمی و پاپلی یزدی، ۱۳۸۵: ۲۰). توسعه یکپارچه روستایی منوط به افزایش تولید، بهبود، سطح دانش و انگیزش، ارائه خدمات گوناگون، بهبود و اصلاح شبکه ارتباطی و حمل و نقل، بهسازی مسکن روستایی، تنوع بخشی به امکانات اشتغال و اصلاح و انتظام شبکه مکانی-فضایی سکونت‌گاه‌های روستایی در برنامه‌های عمومی توسعه یک کشور است (افراخته، ۱۳۸۶: ۲۲).

مناطق روستایی بخش عمده‌ای از مساحت کره زمین را به خود اختصاص داده‌اند. امروزه رقابت برای منابع طبیعی موجود در روستاها نقش کلیدی را برای آنها در زمینه سیاست‌های توسعه‌ای ایجاد کرده است. دنیای روستا گستره‌ای با تنوع شدید در آرایش اجتماعی اقتصادی است و با تنوع الگوهای توسعه همراه می‌باشد (رئیس دهکردی، ۱۳۹۵: ۶۳-۶۲). تجربه تاریخی فرآیند توسعه در کشورهای توسعه یافته، این امر را نمایان ساخته که توسعه پایدار روستایی یک ضرورت بنیادی برای توسعه ملی است و می‌بایستی در اولویت برنامه‌های توسعه قرار گیرد. در کشور ما نیز ضرورت پرداختن به امر توسعه روستایی از سوی دولت از چند دهه پیش، مورد توجه قرار گرفته و در غالب موارد، به عنوان محور سیاست‌ها تلقی شده است (شکوری، ۱۳۸۰: ۵۶). در حال حاضر به توسعه روستایی توجه کمتری می‌شود، در حالی که توسعه روستایی نقش اساسی را در توسعه شهری و رشد اقتصاد منطقه‌ای ایفا می‌کند (لانگ و همکاران، ۲۰۰۹: ۴۵۴). مدیریت و برنامه‌ریزی روستایی نه بر اساس نیازها، استعدادها و توانمندی‌های روستاها، بلکه با نوعی یکسان‌نگری در نیازها و توانایی‌های بالقوه و بالفعل طراحی و اجرا گردیده است (رضوانی، ۱۳۹۰: ۸۷). درک و شناخت بهتر سطوح توسعه یافتگی مناطق روستایی نسبت به یکدیگر در یک منطقه، نه تنها باعث توجه خاص از نظر اقتصادی به آنها می‌شود، بلکه موجب شناخت نقاط قوت و ضعف، پتانسیل‌های موجود و کمبودهای آنها، و در نهایت موجب توفیق برنامه‌ریزی منطقه‌ای می‌شود (زنگی آبادی و اکبری، ۱۳۹۰: ۱۲۷). همچنین، اهمیت این سطح بندی با توجه به وضع موجود آن است که با شناخت تنگناها و قابلیت‌ها و سطوح توسعه نواحی می‌توان سطح زندگی مردم یک ناحیه را به خوبی نشان داد و به ارائه برنامه‌هایی، جهت کاهش محرومیت آن نواحی پرداخت و شرایط مناسب برای بروز توسعه را مهیا ساخت. علاوه بر این، تعیین و اندازه‌گیری درجه‌ی توسعه یافتگی، برنامه‌ریزان را برای شناخت بازخورد و سرمایه‌گذاری‌های گذشته و تأثیر آن بر تصمیم‌گیری‌های جدید کمک می‌کند (کریمی، ۱۳۹۱: ۲۳). نواحی همگن نیازمند برنامه‌های ویژه و متناسب با پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های موجود برای توسعه روستاها است. از این رو، نواحی روستایی نمی‌تواند به گونه‌ای یکسان در نظر گرفته شوند (رضوانی، ۱۳۹۰: ۱۱۵). تکنیک AHP از سوی پرفسور توماس ال ساعتی برای تصمیم‌گیری و ارزیابی ابداع شد. روش AHP بر اساس تحلیل مغز انسان برای مسائل پیچیده و فازی می‌باشد (ال ساعتی، ۱۹۸۰: ۷).

AHP تحلیل سلسله مراتبی، روشی است منعطف، قوی و ساده که برای تصمیم‌گیری در شرایطی که معیارها تصمیم‌گیری متضاد، انتخاب بین گزینه‌ها را با مشکل مواجه می‌سازد (توفیق، ۱۳۸۱: ۳۶). فرایند تحلیل سلسله مراتبی با شناسایی و اولویت‌بندی عناصر تصمیم‌گیری شروع می‌شود. این عناصر شامل: هدف‌ها، معیارها یا مشخصه‌ها^۲ و گزینه‌های احتمالی^۳ می‌شود که در اولویت‌بندی به کار گرفته می‌شوند. فرایند شناسایی عناصر و ارتباط بین آنها که منجر به ایجاد یک ساختار سلسله مراتبی می‌شود؛ ساختن سلسله مراتب نامیده می‌شود. سلسله مراتب بودن ساختار به این دلیل است که عناصر تصمیم‌گیری را می‌توان در سطوح مختلف خلاصه کرد. همچنین امکان در نظر گرفتن معیارهای مختلف کمی و کیفی را در مسئله دارد.

1. Goals
2. Criteria
3. Alternatives

این فرایند گزینه‌های مختلف را در تصمیم‌گیری دخالت داده و امکان تحلیل حساسیت روی معیارها و زیر معیارها را دارد، علاوه بر این بر مبنای مقایسه‌ی زوجی بنا نهاده شده که قضاوت و محاسبات را تسهیل می‌نماید و میزان سازگاری و ناسازگاری تصمیم را نشان می‌دهد که از مزایای ممتاز این تکنیک در تصمیم‌گیری چند معیاره می‌باشد (زبردست، ۱۳۸۱: ۵۳). تکنیک سوات نیز یکی از تکنیک‌های برنامه‌ریزی راهبردی است؛ لیکن با شناخته شدن سودمندی آن از دهه ۱۹۸۰ میلادی نظریه پردازان موفق شدند تا دامنه کاربرد تکنیک‌های یاد شده را از قلمرو برنامه‌ریزی موسسات خصوصی به قلمرو برنامه‌ریزی و مدیریت شهری در عرصه عمومی و برنامه‌های دولتی و همگانی تسری بخشیده و با الزامات آن منطبق سازند (گلکار، ۱۳۸۳: ۴۸). تحلیل سوات نقاط قوت، نقاط ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای محدوده مورد مطالعه را در روستاهای مورد نظر بر اساس شاخص‌های مختلف مورد بررسی قرار می‌دهد (جوکار، ۱۳۸۶: ۲۲).

پیشینه پژوهش

به دلیل اهمیت توسعه‌یافتگی روستاها در کشورهای اروپایی و کشورمان، تحقیقات مختلفی در این زمینه صورت گرفته است. استوانوویچ و همکاران^۱ (۲۰۲۰) به تجزیه و تحلیل مشاغل روستاهای کوچک با استفاده از مدل AHP برای ارزیابی کارآمدی کانال‌های توزیع پرداختند و نتایج پژوهش ایشان نشان داد که توزیع محصولات کشاورزی در روستاها یک موضوع مداوم است و باید با استفاده از مدل AHP یک مزیت رقابتی برای این کار ایجاد نمود؛ همچنین روش مبتنی بر فرایند تحلیلی سلسله مراتبی در این پژوهش ابزار مفیدی در تعیین معیارهای مختلف برای تصمیم‌گیری را معرفی نمود و به عنوان ابزاری برای مدیریت ارزیابی کیفی متنوع داده‌ها در تصمیم‌گیری فرایندها و نتایج استفاده گردید. موتیار و همکاران^۲ (۲۰۱۸)، در تحقیقی با عنوان نقش کارآفرینان اجتماعی در توسعه روستایی به بررسی اینکه چگونه کارآفرینان اجتماعی با در نظر گرفتن توسعه روستایی ما مواجه هستند، پرداختند و به این نتیجه دست یافتند، در حالی که بسیاری از مناطق روستایی محله با چالش‌های قابل ملاحظه‌ای در جهت حفظ جوامع و جذب گردشگران مواجه هستند، اغلب کارآفرینان اجتماعی، همانند کارآفرینان سنتی، که در ایجاد ایده‌های جدید، محصولات و فعالیت‌های جدید و پیش‌بینی آینده در این منطقه مشارکت دارند، هستند. این مطالعه که براساس مطالعات موردی حاصل از ۹ مصاحبه نیمه‌ساخت یافته‌ای انجام شده در مناطق روستایی ایرلند، آفریقای جنوبی و ایالات متحده آمریکا است، نقش‌های کلیدی را که کارآفرینان اجتماعی در زمینه توسعه روستایی بازی می‌کنند، مشخص می‌کند. چیانگ‌مای^۳ (۲۰۱۷)، تحقیقی با عنوان ایجاد همکاری کارآمد برای ایجاد دانش در توسعه روستایی مبتنی بر منطقه انجام داد و به نحوه همکاری برای ایجاد دانش در یک سطح مبتنی بر محدوده و توسعه روستایی در تایلند برای مقابله با مشکلات روستایی پرداخت. نتایج تحقیق او نشان داد که دانش محلی از طریق فعالیت‌های همکاری و توسعه به وجود می‌آید و آموزش دانش و یادگیری اجتماعی عاملی برای توسعه روستاهاست و باید برای بهبود همکاری‌ها مورد استفاده قرار گیرد. اندرسون و همکاران^۴ (۲۰۱۷)، در مطالعه‌ای به ارزیابی نتایج و سازگاری برنامه‌های توسعه روستایی اتحادیه اروپا پرداختند و عنوان داشتند که در برنامه‌های توسعه روستایی اتحادیه اروپا به نظر نمی‌رسد که ارزیابی‌ها بر سیاست‌های آینده تاثیر بگذارد و این مورد برای هر دو برنامه ملی و خود تنظیم است و در پاسخ به فشارهای خارجی تکامل یافته است.

1. Stevanovic et al
2. Muttiar et al
3. Chiangmai
4. Anderson et al

در کشورمان نیز تحقیقاتی در این مورد انجام گرفته است. اشرفی و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان کاربرد تکنیک AHP در شناسایی و اولویت‌بندی عوامل موثر بر شهرداری کارآفرین با رویکرد توسعه گردشگری نشان دادند که داده‌های گردآوری شده پژوهش با استفاده معادلات ساختاری و از فرآیند تحلیل سلسه مراتبی AHP مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند و در پژوهش آن‌ها ۲۳ مولفه در قالب ۵ بعد اقتصادی، اجتماعی، محیطی، ترویجی و رفتاری طراحی و مورد آزمون قرار گرفتند و نتایج نشان داد که در شناسایی ابعاد و متغیرهای تأثیرگذار با استفاده از مدل AHP، عامل ترویجی آشنایی با کانال‌ها و منابع اطلاعاتی با وزن نسبی ۰/۱۵۵ در رتبه اول، عامل اقتصادی فراهم بودن سرمایه و بنیه مالی با وزن نسبی ۰/۰۰۵ در رتبه بیست و سوم بر شهرداری کارآفرینی موثر می‌باشند. عنابستانی و جوانشیری (۱۳۹۵)، در تحقیقشان به این نتایج رسیدند که در فرآیند تحلیل سلسه‌مراتبی مشخص شد که شاخص‌های اقتصاد خلاق، روستایی، سرمایه‌ی انسانی و شاخص‌های اقتصادی بیشترین تأثیر را در شکل‌گیری توسعه‌ی هوشمند روستایی داشته‌اند. همچنین، بررسی شاخص‌های توسعه‌ی هوشمند در سطح روستاهای نمونه و نتایج آزمون T تک نمونه‌ای نشان از شرایط نامناسب تر شاخص‌های کالبدی و زیست محیطی در روستاهای نمونه برای توسعه‌ی هوشمند داشت و نیز مشخص شد که روستای جعفرق، شرایط بهتری از سه روستای ابرده، حصار و ویرانی داشته است و روستای ویرانی در پایین ترین سطح توسعه‌ی هوشمند روستایی قرار گرفته است. توکلی و همکاران (۱۳۹۳)، در تحقیقی به سنجش سطح توسعه یافتگی اجتماعی- اقتصادی روستاهای بخش مرکزی شهرستان کوهدشت پرداختند و نتایج نشان می‌دهد که سطح توسعه روستاها در سه دهستان کوهدشت شمالی، کوهدشت جنوبی و گل‌گل متوازن نیست و عواملی چون اندازه جمعیت، فاصله از مرکز شهرستان، شرایط طبیعی روستاها و عشایری بودن آنها در میزان توسعه یافتگی روستاها مؤثرند. بوکانی و همکاران (۱۳۹۱)، در تحقیق خود با عنوان ارزیابی سطح توسعه اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی با استفاده از مدل AHP و با بررسی عمیق‌تر ویژگی‌های اجتماعی سکونتگاه‌های مورد مطالعه جهت تشریح ساختار کلی هر روستا و تعیین میزان درجه توسعه یافتگی، نتیجه گرفتند که نابرابری‌های اجتماعی روستایی و نقش آن در درجه توسعه یافتگی وجود دارد. لازمه توسعه یافتگی پایدار یک روستا، شناخت نقاط قوت و ضعف و رفع کمبودهای آن روستا می‌باشد. مطالعه و برنامه‌ریزی توسعه روستایی در ناحیه مطالعاتی از اهمیت و جایگاه مهمی برخوردار است و انجام تحقیق را ضروری می‌نماید. از آنجایی که هنوز درصد بالایی از جمعیت کشور در روستاها ساکن می‌باشند و با توجه به اینکه جوامع بشری به تولیدات روستایی نیازمند است ضرورت برنامه‌ریزی روستایی باید مورد توجه قرار بگیرد؛ و از آنجایی که امروزه از روستاها به عنوان مناطقی نگریسته می‌شود که می‌تواند جمعیت اضافی شهرها را جذب نمایند، شناخت روستا و توسعه روستایی امری ضروری می‌باشد و نشان دهنده اهمیت و ضرورت انجام این تحقیق است. استان گیلان به علت داشتن شرایط اقلیمی خاص و پتانسیل‌های طبیعی موجود می‌تواند از جایگاه ویژه‌ای برای تحقق توسعه یافتگی روستاها برخوردار باشد. در این تحقیق سعی بر این است که شاخص‌های مختلف میزان توسعه یافتگی روستاها با استفاده از مدل‌های SWOT و AHP در دهستان پسیخان بخش مرکزی رشت مورد تحلیل قرار گیرد؛ لذا مطالعه حاضر با انتخاب دهستان پسیخان بخش مرکزی رشت شهرستان رشت به بررسی توسعه یافتگی روستاهای آن می‌پردازد.

روش پژوهش

روش مطالعه این تحقیق از نوع توصیفی تحلیلی و شیوه گردآوری اطلاعات از نوع کتابخانه‌ای و ابزار جمع‌آوری با توجه به اهداف پژوهش مبتنی بر داده‌ها و اطلاعات رایج، آمارنامه سرشماری عمومی نفوس و مسکن می‌باشد. با توجه به تخصصی بودن موضوع پژوهش، جامعه آماری تحقیق عبارت است که مجموعه افرادی که به عنوان مسئولین و روستاییان منطقه مورد مطالعه مشغول به فعالیت و زندگی هستند. اهداف فوق بعد از تکمیل و استخراج پرسشنامه در قالب جداول به بررسی وضعیت روستاها

می‌پردازد. جامعه آماری تحقیق در ناحیه مطالعاتی در قالب شاخص‌های بهداشتی، اجتماعی، آموزشی، زیر بنایی از آمارنامه رسمی شهرستان رشت و با استفاده از روش SWOT و روش سلسله مراتبی AHP و نرم افزارهای EXCEL, SPSS, GIS مورد بررسی و اولویت‌بندی قرار گرفته است. فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی AHP در هنگامی که عمل تصمیم‌گیری با چند گزینه رقیب و معیار تصمیم‌گیری روبروست می‌تواند استفاده گردد. معیارهای مطرح شده می‌تواند کمی و کیفی باشند. اساس این روش تصمیم‌گیری بر مقایسات زوجی نهفته است. در این تحقیق با فراهم آوردن درخت سلسله‌مراتبی تصمیم‌گیری آغاز می‌گردد. درخت سلسله‌مراتب تصمیم، عوامل مورد مقایسه و گزینه‌های رقیب مورد ارزیابی در تصمیم‌رانشان می‌دهد. سپس یک سری مقایسات زوجی انجام می‌گیرد. این مقایسات وزن هر یک از فاکتورها را در راستای گزینه‌های رقیب مورد ارزیابی در تصمیم‌رانشان می‌دهد. در نهایت منطق فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی به گونه‌ای ماتریس‌های حاصل از مقایسات زوجی را با یکدیگر تلفیق می‌سازد که تصمیم‌بینه حاصل آید. تحلیل نقاط قوت، نقاط ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای محدوده مورد مطالعه نیز در چارچوب مدل سوات استفاده شده تا روستاهای مورد نظر بر اساس شاخص‌های طبیعی، اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی - تولیدی، فضایی - کالبدی رتبه‌بندی شده و بر اساس خصوصیات کمی و کیفی مورد بررسی قرار گیرند. در این تحقیق شاخص‌ها متناسب با هدف تحقیق و نیازهای روستاهای پسیخان انتخاب شده‌اند که توسعه یافتگی‌های لازم در ناحیه مطالعاتی دهستان پسیخان بخش مرکزی رشت انجام پذیرد.

قلمرو جغرافیایی پژوهش

شهرستان رشت در مرکز استان گیلان واقع شده است که از شمال به دریای خزر و شهرستان انزلی، از جنوب به شهرستان رودبار، از شرق به شهرستان‌های سیاهکل، لاهیجان، آستانه اشرفیه و از غرب به شهرستان‌های صومعه‌سرا، فومن و شفت متصل می‌باشد که دارای ۱۴۲۷ کیلومتر مربع وسعت، ۶ بخش، ۷ شهر، ۱۸ دهستان و ۲۹۳ روستا و جمعیت ۹۱۸۴۴۵ نفر که ۶۹۸۰۱۴ نفر شهری و ۲۲۰۴۳۱ نفر روستایی به عبارت دیگر ۷۶ درصد جمعیت شهری و ۲۴ درصد روستایی می‌باشند. شهرستان رشت دارای قومیت گیلک و زبان گیلکی با لهجه بیه پس و گویش رشتی هستند. پسیخان، دهستانی است از توابع بخش مرکزی شهرستان رشت در استان گیلان ایران، در کنار رودخانه پسیخان است و بر اساس آخرین سرشماری در سال ۱۳۹۸ جمعیت آن ۸۷۲۳ نفر (۲۸۵۹ خانوار) بوده است. بخش مرکزی رشت یکی از ۶ بخش شهرستان رشت می‌باشد. این بخش دارای یک شهر به نام رشت و ۴ دهستان به نام‌های پسیخان، پیربازار، لاکان و حومه می‌باشد که، مجموعاً دارای ۸۶ آبادی است. از لحاظ موقعیت جغرافیایی، در طول جغرافیایی ۴۹ درجه و ۲۷ دقیقه تا ۴۹ درجه و ۵۵ ثانیه و عرض جغرافیایی ۳۷ درجه و ۱ دقیقه تا ۳۷ درجه و ۲۷ دقیقه قرار دارد (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵). دهستان پسیخان بخش مرکزی رشت دارای ۱۳ روستا می‌باشد. موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه در شکل (۱) نشان داده شده است.

یافته‌های پژوهش

با توجه به نتایج تحقیق شاخص‌های خدمات اجتماعی اقتصادی، خدمات زیربنایی، خدمات آموزشی فرهنگی ورزشی، خدمات بهداشتی درمانی در توسعه یافتگی روستاها نقش آفرینی می‌نمایند.

شکل (۱): موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه (استانداری گیلان، تقسیمات سیاسی استان، ۱۳۹۵)

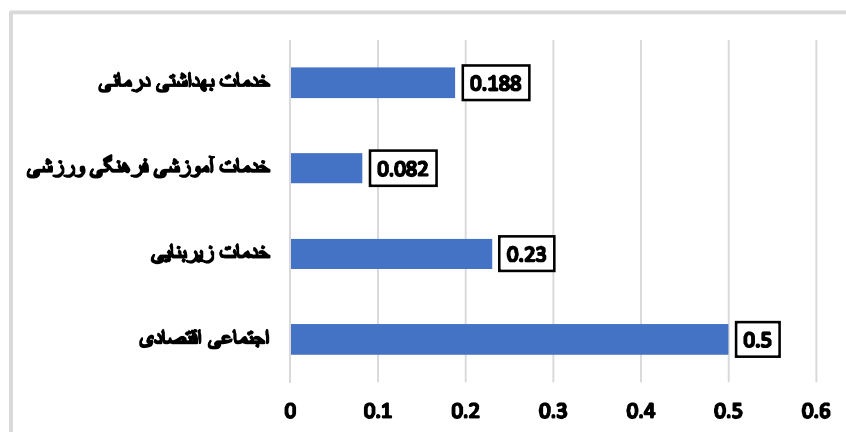
ماتریس‌های ارجحیت نسبی شاخص‌های اصلی

جدول (۱) نشان دهنده اهمیت نسبی معیارهای کلی (خدمات اجتماعی اقتصادی، خدمات زیربنایی، خدمات آموزشی فرهنگی ورزشی، خدمات بهداشتی درمانی) از دیدگاه پاسخگویان می‌باشد. همانطور که در این شکل مشاهده می‌شود شاخص اجتماعی اقتصادی بیشترین وزن (۰/۵) را به خود اختصاص داده است. نرخ ناسازگاری مقایسه زوجی این معیارها ۹ درصد بوده که نشان دهنده دقت قابل قبول این مقایسه زوجی است. در نمودار (۱) نیز ماتریس تصمیم نشان داده شده است.

جدول (۱): ماتریس‌های ارجحیت نسبی شاخص‌های اصلی

معیار	خدمات اجتماعی اقتصادی	خدمات زیربنایی	خدمات آموزشی فرهنگی ورزشی	خدمات بهداشتی درمانی
خدمات اجتماعی اقتصادی	۱	۴	۴	۲
خدمات زیربنایی		۱	۳	۲
خدمات آموزشی فرهنگی ورزشی			۱	۰/۳۳
خدمات بهداشتی درمانی				۱

نمودار (۱): نرخ ناسازگاری مقایسه زوجی شاخص‌های اصلی

نتایج فوق نشان می‌دهد از بین چهار شاخص مورد بررسی در تحلیل توسعه یافتگی دهستان پسیخان رشت خدمات اجتماعی اقتصادی رتبه اول را در بحث توسعه یافتگی دهستان دارد. در جدول (۲) به وزن هر یک از شاخص‌ها در جدول وزنی اشاره شده است.

جدول (۲): مشخصات وزنی و اولویت بندی شاخص‌های مورد بررسی

رتبه	وزن	شاخص
۳	۰/۱۸۸	بهداشتی درمانی
۴	۰/۰۸۲	آموزشی فرهنگی
۲	۰/۲۲۳	زیر بنایی
۱	۰/۵	اجتماعی اقتصادی

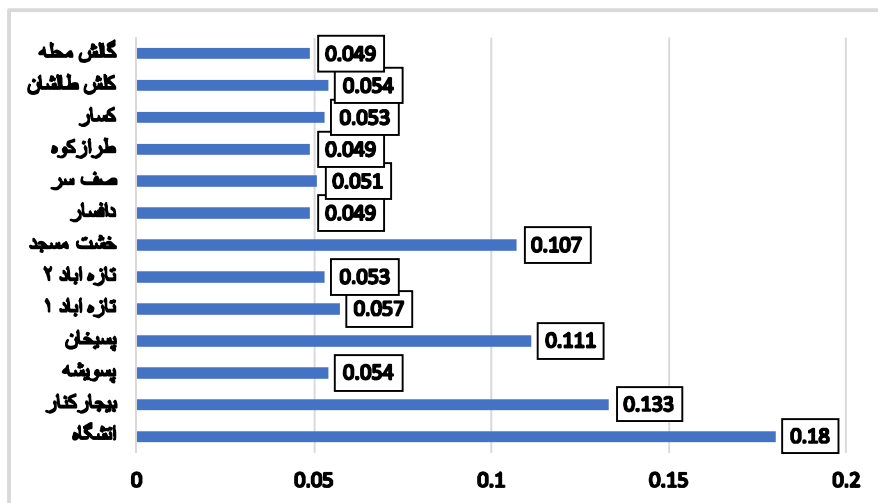
اولویت بندی نهایی روستاهای دهستان پسیخان رشت بر اساس تمامی شاخص‌ها

جدول (۳) نشان‌دهنده اهمیت نسبی روستاهای دهستان پسیخان بر اساس تمامی زیرشاخص‌ها از دیدگاه پاسخگویان می‌باشد. همانطور که در این شکل مشاهده می‌شود روستای آتشگاه بیشترین وزن (۰/۱۸) را به خود اختصاص داده است و رتبه اول و روستاهای بیجارکنار (۰/۱۳۳) و پسیخان با وزن (۰/۱) به ترتیب در رتبه‌های بعدی قرار دارند. همچنین روستای خشت مسجد نیز با وزن ۰/۱۰۷ در اولویت چهارم قرار دارد. روستاهای دافسار و طرازکوه با وزن ۰/۰۴۹ در رتبه آخر اولویت بندی قرار دارند. نرخ ناسازگاری مقایسه زوجی این معیارها ۶ درصد بوده که نشان‌دهنده دقت قابل قبول این مقایسه زوجی است؛ همچنین در نمودار (۲) نیز اولویت بندی نهایی روستاهای دهستان پسیخان بر اساس تمامی زیرشاخص‌ها نشان داده شده است.

جدول (۳): رتبه بندی روستاهای دهستان پسیخان بر اساس کل شاخص‌های مورد مطالعه

رتبه	وزن	نام روستا
۱۰	۰/۰۵۱	صف سر
۶	۰/۰۵۴	کلش طالشان
۱	۰/۱۸۰	آتشگاه
۵	۰/۰۵۷	تازه آباد ۱
۱۱	۰/۰۴۹	دافسار
۱۲	۰/۰۴۹	گالش محله
۳	۰/۱۱۱	پسیخان
۴	۰/۱۰۷	خشت مسجد
۹	۰/۰۵۳	کسار
۲	۰/۱۳۳	بیجارکنار
۷	۰/۰۵۴	پسوشه
۱۳	۰/۰۴۹	طرازکوه
۸	۰/۰۵۳	تازه آباد ۲

نمودار (۲): اولویت بندی نهایی روستاهای دهستان پسیخان بر اساس تمامی زیرشاخص‌ها

نقشه (۱): اولویت بندی نهایی روستاهای دهستان پسیخان رشت

بررسی نقاط قوت و ضعف و فرصت و تهدید مناطق روستایی دهستان پسیخان رشت

با توجه به مطالعات میدانی نقاط قوت و ضعف و فرصت و تهدید محیط طبیعی دهستان پسیخان بخش مرکزی رشت، محیط طبیعی و محیط اجتماعی - فرهنگی و محیط اقتصادی و محیط فضایی - کالبدی معرفی گردیدند.

جدول (۴): ماتریس SWOT و بررسی نقاط قوت و ضعف و فرصت و تهدید

نقاط ضعف W	نقاط قوت S	ماتریس SWOT
استراتژی‌های WO	استراتژی‌های SO	فرصت‌ها O
استراتژی‌های WT	استراتژی‌های ST	تهدیدها T

محیط طبیعی: با توجه به مطالعات میدانی نقاط قوت و ضعف و فرصت و تهدید محیط طبیعی دهستان پسیخان بخش مرکزی رشت عبارتند از:

• **نقاط قوت:** دسترسی به منابع آب سطح رودخانه‌های دائمی - برخورداری از خاک حاصلخیز، شالیزارهای وسیع - وجود تالاب؛

• **نقاط ضعف:** آلودگی رودخانه و آسیب به سلامت و بافت فیزیکی روستاها - عدم دسترسی کافی برخی از روستاها به منابع آب سطحی؛

• **فرصت‌ها:** برخورداری از پوشش گیاهی - قابلیت اکوتوریسم - برخورداری از قابلیت‌ها برای فعالیت صنعتی و خدماتی؛

• **تهدیدها:** عدم وجود سیستم دفع فاضلاب و زباله و آسیب به محیط - اثرات مخرب استفاده از کود و سم شیمیایی مزارع بر خاک و منابع آب - نزدیکی به مراکز شهری و تغییر کاربری.

محیط اجتماعی - فرهنگی: با توجه به مطالعات میدانی نقاط قوت و ضعف و فرصت و تهدید محیط اجتماعی - فرهنگی دهستان پسیخان بخش مرکزی رشت عبارتند از:

• **نقاط قوت:** بالا بودن میزان سواد - تعادل بین زنان و مردان ترکیب نسبت جنسیتی - برخورداری از مدیریت محلی شورا و دهیاری‌ها - برخورداری از مراکز تجمع و تبادل اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی نظیر قهوه خانه‌ها - برخورداری از همگن‌های قومی، زبانی و مذهبی؛

• **نقاط ضعف:** عدم برخورداری از خدمات فرهنگی (کتابخانه و سالن اجتماعات) - عدم برگزاری دوره‌های آموزشی - عدم برخورداری از افراد مناسب در مدیریت روستا؛

• **فرصت‌ها:** نزدیکی به مرکز استان و دسترسی به امکانات و خدمات - برخورداری از همگنی فرهنگی؛

• **تهدیدها:** تغییر کاربری و قطعه قطعه شدن زمین‌ها - تغییر در رفتار جوانان روستا - رواج فرهنگ مصرف گرایی بواسطه نزدیکی به بازار مصرف شهری.

محیط اقتصادی: با توجه به مطالعات میدانی نقاط قوت و ضعف و فرصت و تهدید محیط اقتصادی دهستان پسیخان بخش مرکزی رشت عبارتند از:

• **نقاط قوت:** وجود اراضی وسیع در روستاها - اشتغال کشاورزان در بخش‌های زراعت، باغداری - وجود واحدهای صنعتی و نیمه صنعتی - برخورداری از جمعیت فعال؛

• **نقاط ضعف:** پایین بودن درآمد سالیانه روستاییان - سنتی بودن کشاورزی؛

• **فرصت‌ها:** وجود اراضی زراعی برای گسترش فعالیت‌های کشاورزی - بهره برداری از اراضی زراعی برای پرورش ماهیان - امکان گسترش فعالیت‌های دامپروری نیمه صنعتی - نزدیکی به بازارهای فروش مرکز استان؛

• **تهدیدها:** کشاورزی سنتی و پایین تولید و درآمد - عدم تمایل روستائیان به کارهای سخت - حل شدن برخی از روستاها در مناطق شهری.

محیط فضایی - کالبدی: با توجه به مطالعات میدانی نقاط قوت و ضعف و فرصت و تهدید محیط فضایی - کالبدی دهستان پسیخان بخش مرکزی رشت عبارتند از:

• **نقاط قوت:** برخورداری از خدمات درمانی (خانه بهداشت) - دسترسی مناسب روستاها به سیستم حمل و نقل عمومی - دسترسی مستقیم روستاها به خدمات درمانی (پزشک) - برخورداری روستا از خدمات آموزشی ابتدایی - برخورداری روستاها از

خدمات آموزشی راهنمایی - روستاها دارای طرح هادی - دسترسی مستقیم روستاها به خدمات بازرگانی (نانوایی، قهوه خانه، فروشگاه، خانه بهداشت)؛

• **نقاط ضعف:** نبود واحدهای آموزشی پیش دبستانی مناسب؛

• **فرصت‌ها:** دسترسی به بازار بزرگ رشت - دسترسی مناسب به خدمات مرکز استان - وجود بازارهای محلی؛

• **تهدیدها:** تغییر کاربری اراضی روستا - عدم اشتغال در روستاها، تمایل به فروش زمین‌های زراعی - بافت قدیمی و غیر استاندارد خانه‌ها - تقاضای زیاد برای زمین‌های روستا.

نتیجه گیری

هدف از انجام این تحقیق بررسی سطح توسعه‌یافتگی روستاها با استفاده از مدل‌های SWOT و AHP (مطالعه موردی: دهستان پسیخان بخش مرکزی رشت) بود. روش مطالعه این تحقیق از نوع توصیفی تحلیلی و شیوه گردآوری اطلاعات از نوع کتابخانه‌ای و ابزار جمع‌آوری با توجه به اهداف پژوهش مبتنی بر داده‌ها و اطلاعات رایج، آمارنامه سرشماری عمومی نفوس و مسکن بود. با توجه به تخصصی بودن موضوع پژوهش، جامعه آماری تحقیق را مجموعه افرادی که به عنوان مسئولین و روستائیان منطقه مورد مطالعه مشغول به فعالیت و زندگی بودند تشکیل دادند. اهداف فوق بعد از تکمیل و استخراج پرسشنامه در قالب جداول به بررسی وضعیت روستاها پرداخت. جامعه آماری تحقیق در ناحیه مطالعاتی در قالب شاخص‌های بهداشتی، اجتماعی، آموزشی، زیربنایی از آمارنامه رسمی شهرستان رشت و نرم افزارهای GIS, SPSS, EXCEL مورد بررسی و اولویت‌بندی قرار گرفت. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که از بین چهار شاخص مورد بررسی در تحلیل توسعه یافتگی دهستان پسیخان رشت خدمات اجتماعی و اقتصادی رتبه اول را در بحث توسعه یافتگی دهستان دارد. در زیر شاخص خدمات اجتماعی اقتصادی باسواد اولین رتبه را در توسعه دهستان ایفا می‌نماید. زیرشاخص خدمات زیربنایی (آب، برق، گاز) شاخص آب بیشترین وزن (۰/۶۰۰) را به خود اختصاص داده است. در زیرشاخص خدمات آموزشی فرهنگی ورزشی (مدرسه، کتابخانه عمومی، مکان ورزشی) مشاهده می‌شود که شاخص مدرسه بیشترین وزن (۰/۴۹۸) را به خود اختصاص داده است. در زیرشاخص خدمات بهداشتی درمانی (بهداشت، درمان، دامپزشکی) مشاهده می‌شود شاخص مدرسه بیشترین وزن (۰/۴۱۳) را به خود اختصاص داده است. و در بحث زیر شاخص خدمات و رتبه‌بندی یا اولویت‌بندی روستاها برای اینکه بتوان روستاهایی را بعنوان مرکز خدمات دهی در سطح دهستان انتخاب نمود به ترتیب در شاخص جمعیت شاغل روستای آتشگاه بیشترین وزن (۰/۴۱۳) را به خود اختصاص داده است و روستاهای پسیخان با وزن (۰/۱۲۶) و بیجارکنار (۰/۱۱۹) به ترتیب در رتبه‌های بعدی قرار دارند. برای اینکه بتوان برای دهستان پسیخان بخش مرکزی رشت برنامه توسعه روستایی تدوین نمود و در نهایت بر اساس تمام شاخص‌هایی که مورد بررسی قرار گرفت اقدام نمود، نتایج نشان داد که در روستاهای دهستان پسیخان، روستای آتشگاه بیشترین وزن (۰/۱۸) را به خود اختصاص داده است و رتبه اول و روستاهای بیجارکنار (۰/۱۳۳) و پسیخان با وزن (۰/۱) به ترتیب در رتبه‌های بعدی قرار دارند. همچنین روستای خشت مسجد نیز با وزن (۰/۱۰۷) در اولویت چهارم قرار دارد. روستاهای دافسار و طرازکوه با وزن (۰/۰۴۹) در رتبه آخر اولویت‌بندی قرار دارند. این امر حاکی از آن است که سکونتگاه‌های روستایی شهرستان رشت دچار عدم تعادل و توازن در سطح توسعه یافتگی بوده و توسعه روستاهای این شهرستان با چالش‌ها و موانع جدی مواجه است. همچنین تحلیل توان‌ها و محدودیت‌های محیط طبیعی و محیط اجتماعی- فرهنگی و محیط اقتصادی و محیط فضایی- کالبدی دهستان پسیخان بخش مرکزی رشت در قالب جدول سوات مشخص گردید؛ تحقیق حاضر با تحقیق‌های استوانوویچ و همکاران (۲۰۲۰)، موتیار و همکاران (۲۰۱۸)، چیانگ مای (۲۰۱۷)، اندرسون و همکاران (۲۰۱۷)، لانگ و همکاران (۲۰۰۹)، اشرفی و همکاران (۱۳۹۹)،

عنابستانی و جوانشیری (۱۳۹۵)، رئیسی دهکردی (۱۳۹۵)، توکلی و همکاران (۱۳۹۳)، بوکانی و همکاران (۱۳۹۱)، و زنگی آبادی و اکبری (۱۳۹۰) هم‌خوانی دارد؛ بنابراین ضرورت دارد برای برون رفت از این وضعیت و توسعه همه جانبه روستاهای دهستان پسیخان بخش مرکزی رشت، دستگاه‌های متولی، به طور مشخص برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری با محوریت روستا را مورد توجه قرار دهند و با توجه به محدودیت منابع مالی، پیشنهاد می‌گردد در هر یک از روستاهای تابعه آن با توجه به ابعاد گوناگون توسعه، زمینه‌های محرک توسعه که سرمایه‌گذاری در آن‌ها موجب ایجاد جهشی بزرگ در توسعه این مناطق می‌گردد، شناسایی شده و در برنامه‌ریزی‌های آتی و بودجه‌های سنواتی به عنوان زمینه‌های اولویت دار سرمایه‌گذاری، مورد توجه قرار گیرند.

منابع

- آزادی، یونس. بیک محمدی، حسن (۱۳۹۱). «تحلیل و طبقه‌بندی سطوح توسعه‌یافتگی نواحی روستایی شهرستان‌های استان ایلام»، مجله برنامه ریزی فضایی، سال دوم، شماره ۲.
- ارغان، عباس. داوری، عطیه. فرج زاده، کرامت اله (۱۳۹۳). «مکان یابی مراکز بهینه توسعه سکونتگاه‌های روستایی در شهرستان قائم شهر؛ مورد: دهستان کوهساران». فصلنامه برنامه ریزی منطقه‌ای، سال ۴، شماره ۱۴، صص ۱۴۶-۱۳۳.
- اشرفی، مجید؛ جرجانی سرخوانکلاته، محمد ابراهیم؛ حسینی، سید محمدرضا؛ چراغعلی، محمودرضا (۱۳۹۹). «کاربرد تکنیک AHP در شناسایی و اولویت بندی عوامل موثر بر شهرداری کارآفرین با رویکرد توسعه گردشگری». مجله آمایش جغرافیایی فضا. اصغرپور، محمدجواد (۱۳۹۳). «تصمیم‌گیری چندمعیاره». چاپ دوازدهم. تهران: دانشگاه تهران.
- ایمانی جاجرمی، حسین. فیروزآبادی، سید احمد (۱۳۸۶). «بررسی مدل‌های سنجش عملکرد مدیریت محلی با تأکید بر سازمان‌های مدیریت شهری و روستایی در ایران»، فصلنامه علوم اجتماعی، شماره ۳۲، صص ۹۱-۱۱۱.
- بدری، سید علی. موسوی، سید عارف (۱۳۸۸). «مدیریت نوین روستایی در جستجوی راهکاری مناسب برای توسعه دهیاری‌ها»، چاپ اول، انتشارات فرهنگی اشتیاق نور.
- بوکانی، رشید. مکاری، آوات. بهرامی، سلطان (۱۳۹۱). «ارزیابی سطح توسعه اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی با استفاده از مدل AHP (محدوده مورد مطالعه: حوزه روستایی اخترآباد شهرستان ملارد)»، همایش ملی شهرهای مرزی و امنیت؛ چالش‌ها و رهیافت‌ها، دانشگاه سیستان و بلوچستان، صص ۴۶۳-۴۵۰.
- توکلی، جعفر. میرک‌زاده، علی‌اصغر. ابراهیمی، مراد (۱۳۹۳). «سنجش سطح توسعه‌یافتگی اجتماعی و اقتصادی روستاهای بخش مرکزی شهرستان کوه‌دشت»، پژوهش‌های روستایی، دوره ۵، شماره ۱، صص ۲۳۵-۲۱۳.
- حبیبی، کیومرث. نسترن، مهین. محمدی، مهرداد (۱۳۹۳). «سنجش پایداری محله‌های شهری در بافت‌های سکونتی با استفاده از سیستم استنتاج منطق فازی نمونه موردی: محلات شهر سنج»، فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی شهری، سال دوم، شماره هفتم.
- حکمت‌نیا، حسن. موسوی، میرنجف (۱۳۹۰). «کاربرد مدل در جغرافیا با تأکید بر برنامه‌ریزی شهری و ناحیه‌ای»، انتشارات علم نوین. چاپ دوم.
- حیاتی، داریوش. نوروزی، مرضیه (۱۳۹۴). «سازه‌های موثر بر معیشت پایدار روستایی از دیدگاه کشاورزان». علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران، جلد ۱۱، شماره ۱، صص ۱۴۴-۱۲۷.
- رضوانی، محمدرضا (۱۳۹۱). «مبانی برنامه‌ریزی توسعه روستایی». چاپ پنجم. تهران: انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور.
- رئیس‌دهکردی، شهرام. اکبری افروزی، رقیه. اسماعیلی خوش مردان، علی (۱۳۹۶). «توسعه منطقه‌ای در روستاها (ابزارهای تحلیلی و سیاست‌های عمومی)». انتشارات پیک نور، چاپ اول، صص ۱۸۳-۱.

- زنگی آبادی، علی. عزیزاده، جابر. احمدیان، مهدی (۱۳۹۰). «تحلیلی بر درجه توسعه یافتگی شهرستان‌های استان آذربایجان شرقی با استفاده از تکنیک AHP»، نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، شماره ۱۳، صص ۸۴-۶۹.
- صفایی پور، مسعود. مدانلو جویباری، مسعود (۱۳۹۴). «سنجش توسعه پایدار با استفاده از تحلیل شبکه در منطقه ۱۷ تهران»، نشریه شهر پایدار، دوره ۲، شماره ۴، صص ۱۳۰-۱۱۱.
- قربان زاد کهنه سری، محسن (۱۳۹۷). «بررسی عوامل اقتصادی تاثیرگذار بر توسعه مدیریت مشارکتی روستایی». رویکردهای پژوهشی نوین در مدیریت و حسابداری، شماره ۵، صص ۹۷-۸۹.
- میرآبادی، مصطفی (۱۳۹۴). «تحلیل و تبیین فضایی نابرابری‌های اجتماعی در نواحی شهر مهاباد»، رساله دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات.
- یزدان پناه، کیومرث. کلاتتری، محسن. نوری، سمیه (۱۳۹۴). «تحلیل ساختار فضایی جمعیت سکونتگاههای شهری و روستایی». پژوهش‌های جغرافیایی برنامه ریزی شهری، دوره ۳، شماره ۲، صص ۱۹۰-۱۶۵.

Alkan Olsson, J. (2009). A goal oriented indicator framework to support integrated assessment of new policies for agri-environmental systems, *environmental science & policy*, 12:562-572.

Anna Andersson, Soren Hojgard, Ewa Rabinowicz (2017). Evaluation of results and adaptation of EU Rural Development Programmes, *Rural Development*, 67:298-314.

Booth, K. (2012). Environmental Pragmatism and Bioregionalism; Contemporary Pragmatism, *Philosophy Journal*, Vol. 9, 1:67-84.

Chiangmai, Chartchai (2017). Creating efficient collaboration for knowledge creation in area based rural development, *Kasetsart Journal of Social Sciences*, Vol 38, 2:175-180.

Gehan A. G. Elmenofi, Hamid El Bilali, Sinisa Berjan (2014). Governance of rural development in Egypt, *Annals of Agricultural Sciences*, Volume 59, 2:285-296.

Julio A. Berdegué, Isidro Soloaga. (2018). Small and medium cities and development of Mexican rural areas, *rural areas*, 10:277-288.

Murat, S., Kazan, H., Coskun, S. (2015). An Application for Measuring Performance Quality of Schools by Using the Promethee Multi Criteria Decision Making Method. *Journal of Social and Behavioral Sciences*. 195:729-738.

Simon, W. (2011). Centre-Periphery Relationship in the Understanding of Development of Internal Colonies, *International Journal of Economic Development Research and Investment*, 2:147-156.

Stevanovic, A., Ristanovic, V., Calovic, D., Lalic, G., Zuza, M., & Cvijanovic, G. (2020). Small Farm Business Analysis Using the AHP Model for Efficient Assessment of Distribution Channels. *Sustainability*, 12:1-15.

Straka, J., Tuzova, M. (2016). Factors Affecting Development of Rural Areas in the Czech Republic: A Literature Review. *Social and Behavioral Sciences*. 7:496 -505.

Mottiar Ziene, Karla Boluk, Carol Kline (2018). The roles of social entrepreneurs in rural destination development, *rural Development*, 68:77-88.